

نسخه قلمی کتاب

«پادشاهان متأخرین افغانستان»

چند روزی پیشتر يك نسخه خطی کتاب تاریخ «پادشاهان متأخرین افغانستان» متعلق موزه کابل که شاید نسخه منحصر بفرد و در سلسله تاریخ دو قرن اخیر افغانستان دارای قیمت و اهمیت شایانی است، برای مطالعه اینجانب داده شد، لهذا خواستم چند سطر را جمع باین کتاب تحریر و بمجله شریفه آریانا تقدیم نمایم:

این کتاب در (۵۳۰) صفحه بخط آمیز خوانا و متوسط و کاغذخوقندی بامر کب نوشته شده، خاتمه کتاب تاریخ و اسم نویسنده و کتاب ندارد. مگر از عبارت چنین معلوم میشود که کتاب خود مولف (شاید) بوده است، زیرا چنین میگوید:

الحمد لله والمنة شكر گذارم مر خدا وندیرا که صحت جسمانی و تندرستی تن و توفیق تحریر نمودن و نوشتن عطا کرد، تا اینکه جلد اول کتاب تواریخ پادشاهان متأخرین افغانستان انجام یافت و ختم شد اکنون از کرم خردمندان و دشوار پسندان آنکه هرگاه سهو و خطاهای که لازمه طبع انسان خصوص متخیل این نادان است ملاحظه فرمایند در اصلاح آن کوشند زیرا در ایام کهن و جلای وطن و دست تهنی در قید تحریر آوردم و انجام پذیرفت والدعا. این کتاب جلد اول «گذارشات پادشاهان متأخرین افغانستان» را تشکیل میکند که متأسفانه ما هنوز از جلد دوم آن اطلاعی در دست نداریم و مشتمل بر «هفت باب» و پانزده فصل است که هر باب مخصوص وقایع عهد یککنفر پادشاه افغانستان، و حاوی فصول متعدد بشرح ذیل است:

باب اول: امیر دوست محمدخان. دارای دو فصل: فصل اول رزم وزیرا کبرخان بانگلیس. فصل دوم رزم امیر دوست محمدخان با سردار سلطان احمدخان در هرات.

باب دوم: امیر شیرعلیخان . فصل اول جنگ باجگناه . فصل دوم جنگ
امیر شیرعلیخان با سردار محمدافضل خان نائبالحکومه بلخ . فصل سوم جنگ
« جلدک » با سردار محمد امین خان . فصل چهارم وقایع ولایت مزار فصل
پنجم و قایع کابل . فصل ششم جنگ « شیخ آباد » .

باب سوم: امیر محمد افضل خان . فصل اول « جنگ کلات » با
امیر شیرعلیخان . فصل دوم جنگ « اب کلید » با سردار فیض محمدخان . فصل سوم
جنگ « کوهستان » با سردار فیض محمد خان .

باب چهارم: امیر محمد اعظم خان . فصل اول قلعه بندی میمنه فصل دوم جنگ
« گرشک » فصل سوم جنگ « غندی هرسل » و شکست امیر محمد اعظم خان .
باب پنجم: امیر شیرعلیخان مکرر . فصل اول جنگ قلعه « زنخان و ششگاو »
باب ششم: امیر محمد یعقوبخان .

باب هفتم: امیر عبدالرحمن خان .

مؤلف کتاب:

مرزا یعقوب علی خان ولد احمد علیخان خافی باشندۀ شهر کابل از محله
چنداوول مؤلف کتاب گذارشات پادشاهان متأخرین افغانستان بوده و بطوریکه
از مندرجات همین کتاب میسر آید نامبرده در کابل تولد و در ولایت بلخ
نشو و نما یافته است . احمد علیخان پدر مؤلف در جوانی از مامورین نواب
عبدالجببار خان و بازا نسابق عبدالغنی خان پسر نواب و داماد
امیر دوست محمد خان بود . پستانها هیانه او و عبدالغنی خان بهم خورد و
احمد علیخان برتبه ده سواری در معیت شاه غاسی شیردل خان مشهور قبول شد .
و در جنگ معروف جلدک مشار الیه در معیت خوشدل خان پسر شا غاسی
در مقابل پیشدار سردار محمد امین خان یعنی سردار محمد شریف خان داخل
رزم و در نتیجه چون خوشدل خان فاتح شد احمد علیخان هم مورد نوازش
امیر شیر علیخان قرار گرفت .

معلوم است پسر این شخص یعنی مؤلف کتاب نیز میتواندست در عهد خودش
روشناس و شامل امور دولت و لهذا مطلع و قایع آن عصر محسوب گردد . نامبرده
در بلخ جزء مامورین دربار سردار محمد اسحق خان نائب الحکومه مزار و در

میمنه جزء مامورین دربار نایب محمد علم خان والی آنجا قرار داشت ، حتی و قتیسکه سردار محمد اسحاق خان در جنگ با امیر عبدالرحمن خان مغلوب و رود جیحون را عبور و در شهر سمرقند متوطن گردید باز هم مؤلف در حضور او بسر میبرد ، در حالیکه خوقند را نیز تماشا کرده بود .

مؤلف در سال ۱۲۶۷ قمری در کابل تولد ، و در رمضان سال ۱۳۰۷ قمری یعنی در عمر ۴۱ سالگی در سمرقند بنوشتن این کتاب مصمم شد ، و ازان بیعد به تحریر سوانح شخصی خود نیز مشغول گردید .
نالیف نخستین مؤلف کتاب « گذارشات » است که مشتمل بود بر وقایع زوال سلطنت دوم امیر شیر علیخان و تجاوز انگلیز و سپس سردار محمد یعقوبخان و اوائل پادشاهی امیر عبدالرحمن خان تا ختم جنگ سردار محمد اسحاق خان در « غزنی گک » و سوانح افغانهای فراری در ماوراءالنهر که اینسک جلد اول همین تالیف خوشبختانه در اختیار موزه کابل و اسی متأسفانه فاقد جلد دوم و لهذا ناتمام است .

تالیف دوم مؤلف عبارت سوانح شخصی اوست که از زمان تولد تا پنجاه و پنجسالگی در سال ۱۳۲۲ قمری از تحریر بر آمده ، و بعدها در سال ۱۳۲۵ قمری سوانح متباقی حیات او تا پنجاه و هشت سالگی نیز تحریر و بقسمت اولی ضم شده است ، که مجموع هر دو موسوم به « رویداد » و عجا لتاً چیزی ازان در دست نیست . زیرا « رویداد » در سمرقند تحریر و البته تا اختتام حیات مؤلف در نزد خودش مانده و پس از مرگ او معلوم نیست چه شده است .

اهمیت کتاب گذارشات :

از مطالعه کتاب گذارشات چنین معلوم میشود که مؤلف خواسته است تا جائیکه عقل و معلومات او اجازه میدهد بهمان اندازه ساده خویش صاف و راست سخن بگوید ، اتفاقات هم به او حکم کرد که هنگام تالیف خویش در مملکت دور دست و اجنبی قرار داشت و از قهر و لطف معاصرین هموطن خود مأمون و مضمون بود و لهذا آنچه میدانست و میخواست نوشته کرد ، بعید نیست او با اینمراتب هنوز نتوانسته باشد بکلی از دایره احساسات

و بغض و کین شخصی خویش مجرد گردیده و به تماماً اظهار حق نموده باشد معیناً و قتیکه نوشته های او با نویسندگان تاریخ وطن در داخل کشور مقایسه شود اندازه بی غرضی و برائت او از عوامل ترس و طمع که علت بزرگتر آلودگی تواریخ سیاسی است آشکارا میشود.

مثلاً او در حالیکه سالها در معیت سردار محمد اسحاق خان والی بلخ در داخل و خارج بوده و مشارالیه یکی از دشمنان امیر عبدالرحمن خان محسوب بود هیچگاه در تاریخ خودش از اول الذکر تملق و مدح نمیگوید و حتی وا نمود میکنند که سردار در مقابل امیر کفایت نداشت، همچنان مؤلف وقتیکه از امراء افغانی بحث میکنند از ذکر نقایص سجایای ایشان نیز خود داری نمی نماید.

بعلاوه مؤلف پهلوانان منفی صحنه تاریخ آنروزه را از قبیل محمد رفیق خان لودین، شیخ میرخان جرنیل، سردار محمد شریف خان سردار محمد اسمعیل خان و امثالهم را یگان یگان بمیدان می کشد.

مؤلف باطرز کهنه که در اسلوب تاریخ نویسی دارد بعضاً پارچه های پر معنی و آبدار و تابداری در زمینه تاریخ آنروز کار افغانستان بیاد کار گذاشته، و گاهی از اصول و وضع الجیشی و تعبیه جنگی و جانی از جرگه ملی دو هزار نفری مملکت را جمع بمشوره درگمور دولت و درجای دیگر از اخلاق رجال عمده کشور تابلوهای جالبی در برابر چشم خوانندگان میگذارد. و الحاصل این کتاب نفیس و مفید که منظره عبرت انگیز بگذره از خانه جنگی های متواتر و خونین کشور افغانستان، و مایه تدریس اخلاف و باز ماندگان است، بلاشک قابل دقت و قیمت و لایق طبع و تحشیه از طرف انجمن تاریخی مملکت میباشد.

عجالتاً درینجا عدد صفحات مندرجات جالب توجه کتاب مذکور یاد داشت میشود:

صص ۱۸۱ - ۱۹۳ - ۲۱۲ - ۲۵۵ - ۲۵۷ - ۲۷۷ - ۲۷۸ - ۲۸۸ -

۳۰۷ - ۴۰۰ - ۴۶۲